

Totalitarizem je lahko »levi« ali »desni«, demokracija pa takšna ne more biti

Janko Kos

Pojma »levica« in »desnica« – ki ju namenoma pišem med narekovaji – sta politično-ideološka, publicistična in novinarska, s tem pa primerna za vsakdanjo rabo. Ker nista precizna, enopomenska in v rabi zmeraj enaka, ju ni mogoče opredeliti na način, ki bi bil logičen, teoretično zanesljiv in empirično preverljiv. Do sedaj so vsi poizkusi, da bi vprašanje o tem, kaj sta »levica« in »desnica«, spravili na verodostojne imenovalce, izjalovili. To se med drugimi ni posrečilo niti Norbertu Bobbiu, čigar knjigo Desnica in levica imamo že nekaj let v slovenskem prevodu. V njej je ocenil prejšnje poizkuse njenega definiranja in jim dodal še svojega, češ da je »levica« težnja k enakosti ljudi, medtem ko »desnica« ustvarja ali ohranja njihovo neenakost. Na prvi pogled je videti, da s takšno razlago ni mogoče ugotoviti, ali so bili fašizem, nacionalsocializem in komunistični realsocializem »levi« ali »desni«, pa tudi za liberalizem in druge politične usmeritve ni jasno, koliko je v njih težnje k enakosti in neenakosti na načelni ali praktični ravni in po kakšnih merilih naj bi določali eno ali drugo.

Podobno je z dvojicami, kot so progresivnost-konzervativnost, emancipacija-tradicija, naprednost-nazadnjaštvo, svoboda-nesvoboda, delo-kapital, od katerih naj bi prvi člen označeval »levico«, drugi pa »desnico«. Problem je v tem, da se neka politična stranka ali usmeritev – na primer stranka, ki se ima za liberalno in demokratično – izkaže za »desno« v odnosu do kapitala, za »levo« pa v svojem odnosu do vrednot, na primer do spolne morale. Do takšne dihotomije pridemo z uporabo naštetih določil. Podobno bo stranka, ki se ima za krščansko demokratično, v odnosu do socialne neenakosti bolj »leva« kot »desna« v območju kulturnih vrednot pa izrazito konzervativna, torej »desna«. Razlog za takšne dvoumnosti je v tem, da se status »levice« ali »desnice« določa na različnih ravneh (gospodarski, socialni, politični in kulturni) in da te ravni niso nujno konvergentne. Poleg tega se ta določila z zgodovinskimi premiki spreminjajo – nacionalizem je v 19. stoletju veljal za nekaj »levega«, v 20. stoletju je postal atribut »desnice«. Toda še bolj se pomenske razlike zapletejo, ko začnemo razmišljati o »sredini« med obema politično ideološkima poloma ali pa o tem, kaj sta »zmerna levica« in »desna sredina«, kot se glasijo znane publicistične oznake.

KAJ DANES POMENI BITI LEVIČAR IN KAJ BITI DESNIČAR?

Če smo natančni, nam oba pojma ne pomenita nič stvarnega, svojo uporabno funkcijo imata v političnih spopadih, v polemiki in propagandi, kjer običajno izgubita še tisti pomen, ki naj bi ga teoretično in zgodovinsko poskušali razlagati. Toda za kaj takega v teh spopadih ni niti časa niti potrebe.

KAKO TA BINARNA OPOZICIJA DELUJE V SLOVENIJI, KAKO PA DRUGOD PO SVETU?

Nasprotje med »levico« in »desnico« ima v evropskih družbenih in kulturnih sredinah različne funkcije in pomene, za kar obstajajo utemeljeni zgodovinski razlogi. V Franciji, kjer sta pojma nastala, sta kot posledica francoske revolucije in za tem restavracije dobila zelo konkretno vsebino. Ta ohranja svojo težo do najnovejšega časa, to pa tako, da so nasprotje med obema zmeraj znova oživljali spopadi med liberalci in monarhisti, radikalnimi republikanci in rojalisti, dreyfusovci, socialisti in liberalci, pa med golisti in petainovci, komunisti, socialisti in golisti – vse do novih oblik tradicionalnega nasprotja, začetega v francoski revoluciji med žirondisti in jakobinci. V Nemčiji je nasprotje

»Če smo natančni, nam oba pojma ne pomenita nič stvarnega, svojo uporabno funkcijo imata v političnih spopadih, v polemiki in propagandi, kjer običajno izgubita še tisti pomen, ki naj bi ga teoretično in zgodovinsko poskušali razlagati. Toda za kaj takega v teh spopadih ni niti časa niti potrebe.«

med »levico« in »desnico« dobilo drugačne, manj klasične odtenke – od ortodoksnih marksistov in reformističnih socialdemokratov do liberalnih nacionalistov, nacionalsocialistov in po vojni krščanskih demokratov oziroma krščanskih socialcev. Na Slovenskem je bil na začetku 20. stoletja položaj specifičen – od obeh glavnih strank je bila nekdanja SLS pod vplivom Janeza Evangelista Kreka bolj »leva« kot »desna«, liberalna stranka pa pretežno »desna«. S stališča socialdemokracije sta bili obe stranki seveda »meščanski« in s tem »desni«. Slovenska raba obeh pojmov je v zadnjih dvajsetih letih, ko sta spet prišla v rabo, razmeroma preprosta in omejena. »Levica« naj bi bila tisti del političnega prostora, ki se sklicuje na NOB in ideološko dediščino komunistične revolucije, predvsem pa hoče nadaljevati stari kulturni boj s Cerkvijo in krščansko javnostjo; razume se torej kot antiklerikalizem. Za »desnico« velja vse tisto, kar takšnim težnjam nasprotuje ali pa se tega kulturnega boja noče udeleževati. Posledica te pojmovne rabe, ki je razmeroma nizka, nereflektirana in v evropskem smislu provincialna, je ta, da ostajajo razlike med »levico« in »desnico« na politični, gospodarski in socialni ravni nejasne in izbrisane.

ALI JE ZA VAS TA DELITEV SPLOH ŠE RELEVANTNA?

Relevantna toliko, kolikor se da oba pojma upora-

bljati za oznako politične in kulturne situacije v popularni in širokemu bralstvu namenjeni publicistiki. Mislim pa, da je tudi v takšnem kontekstu treba oba pojma pisati v narekovajih ali pa s previdnim dostavkom »tako imenovana« levica ali desnica.

ČE NE, KAJ JO NADOMEŠČA, OZIROMA KAJ JE PRIŠLO NA MESTO TE DELITVE?

Praksa, ki jo uveljavljajo zahtevnejše politične in sociološke analize, kaže, da bo pojma »levica« in »desnica« najprimerneje nadomestiti z nasprotjem med totalitarizmom in demokracijo, kot s tisto dvojico, ki najustrezneje zamenjuje moderni politični prostor ne samo v Sloveniji, ampak v Evropi in globalno. Pojma »levica« in »desnica« postaneta nepotrebna, ker ju nasprotje med totalitarizmom in demokracijo ne samo presega, ampak tudi razveljavlja. Totalitarizem je lahko »levi« ali »desni«, s tem se razlika med obojima izničuje. Z demokracijo je pa tako, da ne more biti niti »leva« niti »desna«, saj drugače ne bi bila demokracija, ampak bi se spreminjala v to ali ono različico totalitarizma. Mednje bo treba zdaj šteti tudi tehnološko-liberalni, vrednostno indiferentni globalizem, ki je kot vsak totalitarizem po svoji bistveni naravnosti nihilističen. Pogoj za takšno razlikovanje bo moral biti seveda nov premislek o tem, kaj je moderna demokracija, da bo preseženo tradicionalno pojmovanje, ki sega nazaj k Aristotelu. •